

פרשת ויצא – ראשון

(י) וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע י ונפק יעקוב, מבאר שבע; ואזל, לחרן. **וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה:**

רש"י א ויצא יעקב. על ידי שבשביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתב וירא עשו כי ברך וגו' ומשגמר חזר לענין הראשון: ויצא. לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא מגיד שציצא צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא וזה הוא הדרך יצא משם פנה הודה פנה וזה פנה הדרך. וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי ורות: וילך חרנה. יצא ללכת לחרן:

(יא) וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיִּלֶן שָׁם בִּירְבָּא הַשְּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מְרֹאשָׁתוֹ וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא: יא וערע באתרא ובת תמן, ארי עאל שמשא, ונסיב מאבני אתרא, ושוי איסדוהי; וישכיב, באתרא ההוא.

רש"י א ויפגע במקום. לא הזכיר הכתוב באיזה מקום אלא במקום הנזכר במקום אחר הוא הר המורי שגאמר בו וירא את המקום מרחוק: ויפגע. כמו ופגע ביריחו ופגע בדבשת ורבותנו פשוו לשון תפלה כמו ואל תפגע בי ולמדנו שתקן תפלת ערבית ושנה הכתוב ולא כתב ויתפלל ללמדך שקפצה לו הארץ כמו שמפורש בפרק גיד הנשה: כי בא השמש. היה לו לכתוב ויבא השמש וילן שם כי בא השמש משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כדי שילין שם: וישם מראשותיו. עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות התחילו מריבות זו את זו זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו וזאת אומרת עלי יניח מיד עשאן הקדוש ברוך הוא אכן אחת וזהו שגאמר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו: וישכב במקום ההוא. לשון מעוט באותו מקום שכב אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה:

(יב) וַיַּחֲלֹם וַהֲגָה סֵלָם מִצֵּב אֶרְצָה וְרֹאשׁוֹ מִנִּיעַ הַשְּׁמִימָה וַהֲגָה מִלְּאכֵי אֱלֹהִים עֲלִים וִירְדִים בּוֹ: יב וחלם, והא סלמא נעין בארעא, ורישיה, מטי עד צית שמיא; והא מלאכיא דיי, סלקין ונחתין ביה.

רש"י א עלים וירדים. עולים תחלה ואחר כך יורדים. מלאכים שלווהו בארץ אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו:

(יג) וַהֲגָה יְהוָה נֹצֵב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹרָהִם אֲבִיךָ וְאֱלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לָהּ אֶתְנַנָּה וְלִזְרַעָהּ: יג והא יקרא דיי מעתד עלווהי, ואמר, אנא יי אלהיה דאברהם אבוק, ואליהיה דיצחק; ארעא, דאת שכיב עליה לך אתננה, ולבנהך.

רש"י א נצב עליו. לשמרו: ואלהי יצחק. אף על פי שלא מצינו במקרא שיחד הקדוש ברוך הוא שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שגאמר הן בקדושו לא יאמין כאן יחד שמו על יצחק לפי שפהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו. (תנחומא): שכב עליה. קפל הקדוש ברוך הוא כל ארץ ישראל תחתיו רמז לו שתהא נוחה לכבש לבניו (כארבע אמות שזה מקומו של אדם):

(יד) וַהֲיָה זֶרַעָהּ בְּעֶפְרַי הָאָרֶץ וּפְרֻצַּת יָמָה וְקִדְמָה וּצְפֹנָה וְנִגְבָּהּ וְנִבְרָכוּ בָּהּ כָּל־מְשֻׁפָּחַת הָאֲדָמָה וּבִזְרַעָהּ: יד ויהון בנה סגיאין בעפרא ותתקף למערבא ולמדנחא ולצפונא ולדרומא; ויתברכון בדילך כל זרעית ארעא, ובדיל בנה.

רש"י א ופרצת. וחזקת כמו וכן יפרוץ:

(טו) וַהֲגָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וַיִּשְׁמְרִתִּיךָ בְּכָל־אֲשֶׁר־תֵּלֶךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל־הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזֹבְךָ עַד־אֲשֶׁר אֶם־עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ:

רש"י א אנכי עמך. לפי שהיה ירא מעשו ומלכן: עד אשר אם עשיתי. אם משמש בלשון כי: דברתי לך. לצרכך ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתיו ולא לעשו שלא אמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע אלא כי ביצחק ולא כל יצחק וכן כל לי ולך ולו ולם הסמוכים אצל דבור משמשים לשון על וזה יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן:

(טז) וַיִּקָּן יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֲבִן יִשׁ יְהוָה בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי: טז ואתער יעקוב, משינתיא, ואמר, בקשטא יקרא דיי שרי באתרא הדין; ואנא, לא הויתי ידע.

רש"י א ואנכי לא ידעתי. שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה:

(יז) וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מַה־נֹּרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲנִי זֶה בֵּי אֶם־בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם: יז ודחיל, ואמר, מא דחילו, אתרא הדין: לית דין אתר הדיוט, אלהין אתר דרעוא ביה מן קדם יי, ודין, תרע קביל שמיא.

רש"י א כי אם בית אלהים. אמר רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ואמצע שפועו מגיע כנגד בית המקדש שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה וירושלים בצפונה בגבול שבין יהודה ובנימין. ובית אל היה בצפון של נחלת בנימין בגבול שבין בנימין ובין בני יוסף נמצא סולם שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל מגיע אמצע שפועו נגד ירושלים ולפי שאמרו רבותנו שאמר הקדוש ברוך הוא צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה. ועוד אמרו יעקב קרא לירושלים בית אל וזו לוז היא ולא ירושלים ומהיכן למדו לומר כן אומר אני שנעקר הר המוריה ובא לכאן וזו היא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזה ויפגע במקום ואם תאמר וכשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו שם איהו לא יהיב לביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים יעכבוהו איהו עד חרן אזל כדאמרינן בפרק גיד הנשה וקרא מוכיח וילך חרנה כי מטא לחרן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו. ייב דעתיה למחדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ. (בית אל לא זה הוא הסמוך לפי אלא לירושלים ועל שם שהיתה עיר האלהים קראה בית אל והוא הר המוריה שהתפלל בו אברהם והוא השדה שהתפלל בו יצחק וכן אמרו בסוטה לכו ונעלה וגו' לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כייעקב שקראו בית אל עד כאן פרש"י מדויק): מה נורא. תרגום מה דחילו אתרא הדין. דחילו שם דבר הוא כמו סוכלתנו וכסו למלבש: וזה שער השמים. מקום תפלה לעלות תפלתם השמימה. ומדרשו שבית המקדש של מעלה מכונן כנגד בית המקדש של מטה:

(יח) וַיִּשְׁכֹּם יַעֲקֹב בַּבֶּקֶר וַיִּקַּח אֶת־הָאֵבֶן אֲשֶׁר־שָׁם מִרְאשָׁתוֹ וַיִּשֶׂם אֹתָהּ מִצְבֵּה וַיִּצֹק שָׁמֶן עָלֶיהָ וַיִּשְׁאֶה: יח ואקדים יעקוב בצפרא, ונסיב ית אבנא דשוי איסדוהי, ושוי יתה, קמא; ואריק משחא, על רישה.

רש"י א וישכב יעקב בפקר. ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה ויצק שמן עליה וישא:

(יט) וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית־אֵל וְאֵלָם לֵוֹז שֵׁם־הָעִיר לָרֹאשְׁנָה: יט וקרא ית שמה דאתרא ההוא, בית אל; וברם לוז שמה דקרתא, מלקדמין.

רש"י א וקיים יעקוב, קים למימר: אם יהי מימרא דיי בסעדי, ויטרנני באורחא דא דאנא אזיל, ויתין לי לחים למיכל, וכסו למלבש.

רש"י א אם יהיה אלהים עמדי. אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי כמו שאמר לי והנה אנכי עמך: ושמרני. כמו שאמר לי ושמרתיו בכל אשר תלך: ונתן לי לחם לאכל. כמו שאמר כי לא אעזבך. והמבקש לחם הוא קרוי נעזב שגאמר ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם:

(כ) וַיִּשְׁבְּתִי בְשָׁלוֹם אֶל־בֵּית אָבִי וַהֲיָה יְהוָה לִי לְאֱלֹהִים: כא ואתוב בשלם, לבית אבא; ויהי מימרא דיי לי, לאלה.

רש"י א ושבתי. כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה: בשלום. שלם מן החטא שלא אלמד מדרכי לבן: והיה ה' לי לאלהים. שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעי כמ"ש אשר דברתי לך והבטחה זו הבטיח לאברהם שגאמר להיות לך לאלהים ולזרעה אחריך. (וזרעו מיוחס שלא ימצא בו שום פסול):

(כב) וַהֲאֵבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי מִצְבֵּה יְהוָה בֵּית אֱלֹהִים וְכָל־אֲשֶׁר תִּתֵּן־לִי עֹשֶׂר אֲעִשְׂרֶנּוּ לָךְ: ככ ואבנא דא, דשויתי קמא תהי, דאיהי פלח עליה קדם יי; וכל דתתין לי, חד מן עסרא אפרשניה קדמך.

רש"י א והאבן הזאת. כך מפורש וי"ו זו של והאבן אם יעשה לי את אלה ואף אני אעשה זאת: והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגו'. כתרגומו איהי פלח עליה קדם ה' וכן עשה בשובו מפרן ארם כשאמר לו קום עליה בית אל מה גאמר שם ויצב יעקב מצבה וגו' ויסך עליה נסך: